ple d' aquell poblat, per hon cardenals, bisbes, sacerdots, reys, primpceps, nobles y nombrosa gentada de restant estat y condició y sobre tot Sants, han passat per pujar la santa montanya del Montserrat per fer ofrena de sos més purs afectes á la Madona que asseguda magestuosament en aquell alterós setial de Catalunya, mostra esser la Regina més excelsa y la Mare més aymant que vessa á doll les mercés á obs de qui á Ella acut humil y confiat.

No es pas per demés, tota vegada que del temple de Esparraguera parlém, fer avinent que de cost y gust es lo marbrat bassament del altar major, quin altar obrat per los artistas Joan y Joseph Prats, pare y fill, y Domingo Rovira, segons la contracta firmada en 1670, pel preu de 7900 lliures, no es pas ben ajustat y lluny d' assemblarshi al estil del temple.

Fora un oblit reprovable si al parlar de l' església de Esparraguera no diguessim, tota volta que estém al corrent, que una de les glories més pures de la vila y que enamorats d' aquella ne volgueren donar fé fahent alsant un altar á honor seu, sos compatricis, si n' es lo mártir de la fé, l' invicte aymador de Christ crucificat, lo Beat Domingo de Castellet, frare dominich, qui per confessar fins á son derrer respir la fé del Redemptor, doná generós sa vida, morint cremat pels fers perseguidors de la religió católica, allá en les llunyanes terres del imperi del Japó, essent elevat al honor del altar pel inmortal Pío IX, de santa recordança.

Inscripció:

«A XIII de Desembre del any MDLXXXVII Fonch principiada la present Isglesia I. A. XXVII de Maig MDCXII Fonch beneida per lo molt Reverent Para Fra Antoni Jutje Abat de Ntra. Senyora de Montserrat ab llisentia é expresa del Illustrissim y Reverendissim Senyor Don Joan de Moncada Bisbe de Barcelena. Y ELET Archabisbe de Tarragona concedida A XXII de dit Mes y Any.

LAUS DEO.»

(1) Barcelona. Arx. de la Corona d' Aragó. Escrip. 44 de Ramon Berenguer I.
(2) Barcelona. Arx. de la Seu, Ll. II. Antiquit. n. 396.
(3) Id., id., Ll. III, Antiquit. n. 173.
(4) Id. Arx. de la Cor. d' Aragó. Escrip. n. 35 de Ramon Berenguer IV.
(5) Barcelona. Arx. de la Seu. Ll. II. Antiquit. n. 38.
(6) Arx. de Pierola. Manual 2, f. 7.
(7) Barcelona. Arx. de la Seu. Spec. Decan. Poenit. et Appiar. f. 853.
(8) Barcelona. Id., id. f. 854.
(9) Goigs del Beat Domingo de Castellet.

Joseph Mas, Pvre.

PETITESES

Los jutjes son uns hómens
tan estrambótichs
que 'n lloch de conciencia
tenen lo códich.

Per anar á casa 'l bé
hi ha dos camins coneguts,
lo de la teoría, llarch
y lo de la práctica, curt.

A. Ribera y Castells.

BIBLIOGRAFÍA

Notas históricas de Sarriá, por Francisco Carreras y Candi, de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona».—Tomo I.

L' autor ha calificat justament son llibre. Quan haja publicat lo segon volúm y los que pugan haverhi, tindrém un copiós aplech de Notes históriques de Sarriá y haurém d' esperar que vinga altre autor á escriure la historia de la tal població vehina.

El Arte en la Santa Iglesia Catedral de Tortosa, per Francesch Mestre Noé. Obra ilustrada ab dibuxos del Antoni Serveto y fotogravats de Neufville.

Are ha vingut á nostres mans: fou publicada en 1898. Es una obreta curiosa que llegirá ab gust tot aquell qui tinga amor al Art. L' autor revela conexements históricns y artístichs y erudició. Avaloranla dotze gravats que creyém haurían d' haver sigut molts mes atés lo carácter que te lo treball del Sr. Mestre y Noé. Sols en aquest concepte es que li escatimém nostres elogis.

CALDES DE MALAVELLA

Al parlar de les *thermes* romanes que hi há á *Amelie les bains*, axis com de ses aygues minerals, diguí, eran semblants á les de Caldes de Montbuy y de Malavella, y, que en aquest últim poble teniam també lo que 's trobava en aquell, ó sia, los restos ó vestigis de piscines romanes.

Axó es lo que avuy me *trau de pollaguera* pera parlar de un lloch que está cridat á esser un dels mes concorreguts, per aquells que faltats de salut, necessitan l' ausili de ses miraculoses aygues.

No es, ni ha sigut may la meva intenció fer propagandes, sinó, la de donar á conexer les costums, llegendes ó tradicions descobertes en mos viatges, oblidades moltes per lo jovent y conservades tan sols per qualques persones de etat avançada, qu' encar ne guardan lo recort, per lo tant, baix aquest punt de vista es per lo quin parlaré de dit poble exposant lo que d' ell he pogut esbrinar.

Lo nom de *Malavella* unit al de Caldes, ha donat lloch á un gran nombre de discussions pera saber l' orígen del mateix, no faltant qui, ab verdadera il-lustració, consultant á persones expertes, ha cregut y ha afirmat esser fill de una cosa que dona lo terrer, y 'm complauré en relatarho com á mostra d' imparcialitat y proba de deferencia envers la persona qu' ha fet semblant treball.

Existexen en dit poble uns manantials d' aygua thermal, que, per molts anys, sols s' utilisavan pera pendrer banys, fins que 's descobrí podían esser, y eran curatives: ab beguda, pera gorir les afeccions del ventrell y altres malaltíes; y ab aquest motiu, al redactarse la Memoria oficial de dites aygues, son autor tractá d' explicar científicament lo perqué del nom de *Malavella*, y, 'n doná una explicació digne d' esser respectada, puix, que, donant lloch los residuos de tals aygues á la formació d' una *tosca* especial, y conexer tal producte, antiguament, per lo nom d' *abella*, clar es, deu estudiarse, sí la malexa té ó no, quiscuna utilitat, y com precisament

la que 's troba á Caldes, no es aplicable, ni pot utilisarse pera rés, es vist, que se li doná lo nom de *mala* y per lo tant ne resultés la formació del calificatíu avans esmentat.

Repetesch, que científicament podrá passar la explicació avans dita, mes, pera mí, no es admissible, ja que ha sigut precís buscar la etimología usant la paraula *mala*, y aquesta, en mon criteri, no es, ni ha sigut may catalana, per lo tant no es d' estranyar que, donat mon carácter, procurés esbrinar si trobaría quelcom que 'm tragués de duptes y pogués donarme una idea respecte al particular.

Pera lograr mon obgecte, lo primer que fiu, fou, recorrer la vila en tots sentits, y en un turonet que 's troba á la part Nort del poble, conegut per lo *Puig de les animes*, per haver pertenescut á dita confraría, hi vegí los restos de una *piscina* de l' época romana, no essent de verdadera importancia sa descripció; y á uns 250 metros, en un altre lloch conegut per Sant Grau, se n' hi troba un altre, que ja val la pena de estudiarse, per quant, adossat á la matexa, se hi veuen vestigis de construccions romanes y especialment un arch, que axís com pot esser lo senyal d' una portalada, podía haver servit de entrada á una especie de cova que 's troba junt ab lo que formava la piscina, y si bé aquesta está adossada á unes muralles, cap lo dupte de si son romanes ó no, donat lo torreó que en constituheix un de sos costats.

Si 's comparan tals muralles ab moltes de les que 's tenen per romanes, de segur será posada en dupte tal afirmació, puix los hi falta, com á distintíu, lo esser fetes ab pedres grosses, empró, si jo ho faig ab altres que n' he vist en distints llochs, casi, casi, 'm permeto assegurar que ho son, y baix aquest punt de vista dech regonexer l' orígen antich de la població, quina, no hi ha dupte se trobava emplassada en lo camí de les Gallies y d' Empories, formant part de la via de August; y que dita població fou de verdadera importancia, ho donará á conexer lo demés que anirém exposant.

Darrera lo turó de San Grau, seguint entre lo poble y la carretera de Llagostera, hi há una era ab un pou molt antich y una casa que fou senyorial y propietat del Compte Sotterra, tenint en sa part Nort unes finestres ab rexes, quals barres cantoneres mostran uns caps mitx cavall y mitx serpent, y en sa fatxada, en la plaça gran, se n' hi veuhen unes altres ab unes columnes mitxes, molt esbeltes, sostenint l' arquitrau de les metexes, no veyentse en son interior cap vestígi de lo que fou.

Es lo que 'n diuhen la plaça petita, axecada sobre roca; hi han també dos cases molt antigues, una d' elles ab restos d' esculptures, un escut d' armes destruhit per haber sigut repicat, y en la entrada, á l' esquerra, s' hi troban vestigis d' una escala arruinada com lo demés de la casa que serveix de morada á una familia pobre.

Baxant per lo carrer nomenat de la Plaça petita, devant del viatger se hi presenta un' altra casa també molt vella ab una finestra originalísima. En les gambes ó cantoneres de la matexa, hi ha trevallat al relleu una figura en quiscuna d' elles que sembla portan un arcabús á la má, no podentse distingir ni deferenciar la *culata* del arma de les cames de l' home, y en la llinda de dalt, hi há un animaló, d' especie indefinible per son dibuix tan *bast* com lo dels homes, tenint á quiscun de sos costats una cosa que vol esser lo sol, y l' altre la lluna; y el cap de vall de dit carrer, á la cantonada del Major, enfront de l' escala, hi há un altre casa ab una finestra molt petita, á l' un costat y l' altre de la agulla, formantne dos, degut á la pedra de la cantonada, de modo que, donats aquestos edificis, y unes muralles que es trovan en la part Nort-Est de la vila, ab qualques altres construccions, permeten apreciar tingué lo poble de Caldes una vida propia en aquells segles en quins lo feudalisme se trobava en tot son esclat.

L' ábside de l' esglesia, compost de tres cossos circulars, tenen uns frisos que recordan perfectament l' época romana, y casi, casi, podría dirse, que lo que avuy es temple, ho fou tal volta en lo temps dels pagans, mes no m' atrevexo asegurarho, per esser tal volta, un disbarat lo dirho, perqué en molts pobles de la provincia de Girona he vist esglesies, en que les ábsides eren consemblants, y per tal motíu pot calificarse l' arquitectura de románica en lloch de bisantina, encar que primitiva, per la relació ó consemblança que tenen ab les capelletes romániques de Sant Pau y Santa Tecla que existexen á Tarragona y amostran sa gran antiguítat. En lo costat de l' esglesia que dona al carrer de Santa María, pera pujar al cloquer, hi há una escala forana de construcció mitx eval, ab cobert ó teulada, en quin ultim replá s' hi veu una finestra parescuda á la de la casa del devant de l' escola de quina n' havém parlat avans.

(Acabará.) TIMOTHEO VALLS DE B.

REVISTA ARTISTICA

Temps endarrera ja parlarem en aquexes metexes planes de la bona idea que havía tingut l' acreditat artista En Dionís Renart, de trevallar unes taules imitació ben feta de les que contemplem ab gust en los retaules gótichs del segle XV.

Are que les te acabades hem visitat lo taller del nostre antich amich, (carrer d' Aragó, 267,) y al tornar á véureles no havem fet més que donar la més entussiasta enhorabona á En Renart per lo molt ayrós que ha sortit de la tasca, en tan bon hora començada. Son set les tals taules; tenen diferent la grandaría, variats presentan los assumptos, pero totes presentan pintures de gran valor artistich.

Per donar vida á aquells quadros En Renart, no ha estudiat pás de la manera com ho feyen los artistas d' Alemanya ó de la Xina, quatre cents anys endarrera; lo que sí l' ha preocupat ha sigut lo penetrarse be del caracter que presentan les obres d' aquell temps que tenim encare y que també resultan ben artístiques; y axís ha pogut produhir unes pintures relligioses decoratives ben be de casa, mellor dit, ha fet art catalá. Y en aquestos temps en que tots los artistas catalans fins aquells qui més ostentació fán de patriotisme, tenen los ulls fixos envers